

A photograph of a man, Antti Arjava, standing in front of a white lighthouse with a red and green top. The man is wearing a dark jacket, a light blue shirt, a green patterned tie, and a brown checkered flat cap. He is looking slightly upwards and to the right with a gentle smile. The background is a clear blue sky.

Antti Arjava

**KULTTUURISUOMEA
VASTA-ALKAJILLE**

**KULTTUURISUOMEA
VASTA-ALKAJILLE**

Antti Arjava

**KULTTUURISUOMEA
VASTA-ALKAJILLE**

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ SILTALA

HELSINKI

Työtovereilleni

© ANTTI ARJAVA 2023

ISBN 978-952-388-237-9

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

1.

TAIDE

Kulttuurisuomea vasta-alkajille	11
Parnassolaissotien historiaa	14
Ne tekevät sen ihan itse	25
Korkean ja matalan viljelemisestä	27
Miksi taidemusiikkia tuetaan	30
Klassikot elävät	32
Kaikkiruokaiset	34
Rahan kosketus	36
Kulttuuri: tulonsiirtoa kansalta eliitille?	38
Kapitalismin aave taiteen temppelissä	50
Mellakka Pariisissa	52
Väärin nautittu	55
Taide liikuttaa	57
Tähdet ovat alkaneet kertoa	59

2.

SÄÄTIÖT, KULTTUURI JA YHTEISKUNTA

Säätiöt ja suomalainen kulttuuri	63
Säätiöiden salat	74
Vallan verkostoissa	76
Missä valta piilee?	78
Siivekkäät juuret	81
Seuraisimmeko aikaamme?	83
Linjat kesäksi kuntoon	85
Tulevia miettien	87
Kohti tulevaa	89
Uutuuden viehätys ja tulevaisuuden arvoitus	91
Voisimmeko olla <i>Plan B</i> ?	98
Kulttuurirahasto kotimaisessa kertomakirjallisuudessa	100
Ansaitsemmeko niin paljon arvoja?	105
Maan ääristä	107
Tavoitteena yleisempi sivistys	109
Sivistyksen silaus	111
Paratiisi vai ghetto?	113
Teit' äitein astumaan	115
Haamuraja rikottu!	117
Savolainen, suomalaiskansallinen vai rajaton kulttuuri?	119
Kulttuurirahaston kukkahattutädit	129
Kauheita, kuluvia ja kalliita?	131
Menneisyyttä uudistamassa	133
Karkauspäivänä linnan juhlassa	135
Pojasta polvi paranee	137
Hiillostuksen kohteena	139
Elävät ja kuolevat kielet	141
Topeliuksen oikea joulukuuk	157

3.

TIEDE

Humanistin elämänasenne ja maailman muutos 161

Kosmologin retket hottentottien maahan 165

Voiko tieteenaloja verrata toisiinsa? 175

Totuus: palaako se? 193

Kultainen keskinkertaisuus 195

Tammien kasvattamisesta 197

Mitä hyötyä on asiantuntijoista? 200

Vuonna 1969 207

Suomen Ateenan-instituutin vaiheet 209

4.

ANTIIKIN KULTTUURI

Rooman valtakunnan rappio ja tuho 261

Naisen asema Rooman valtakunnassa 283

Antiikin outo ja tuttu perhe-elämä 290

Juutalaisen naisen asema 305

Valta ja väkivalta roomalaisessa perheessä 308

Kristinusko ei mullistanut antiikin naisen asemaa 330

Raamatun kääntämisestä kiistoja jo antiikin aikana 336

Monikulttuurisuus myöhäisantiikin Euroopassa 342

ESIPUHE

Suomen Kulttuurirahasto ei ole liiemmin levitellyt linjauksiaan tieteestä ja taiteesta. Se on luonnollista, koska koko kansan säätiönä Kulttuurirahaston harjoittama kulttuuripolitiikka on hyvin moniarvoista. Apurahojen kirjo perustuu lukemattomien asiantuntijoiden toisistaan poikkeaviinkin arvioihin. Se ei silti tarkoita, ettei työn taustalla olisi syvempää näkemystä kulttuurin erilaisista merkityksistä eri ihmisille.

Tämä kirja koostuu pitemmistä ja lyhemmistä kirjoituksista, joissa olen kahdenkymmenen vuoden ajan kommentoinut kulttuurielämän ja yhteiskunnan ilmiöitä. Niitä voisi kutsua pakinoiksi, kolumneiksi ja esseiksi. Uskoisin, että lievästä sarkasmistaan huolimatta niistä hahmottuu rehellisesti se maailmankuva, jonka pohjalta olen tehnyt työtä Kulttuurirahastossa. Viimeisessä luvussa on puolestaan artikkeleita, joissa olen tarkastellut antiikin historian aiheita kuten naisen asemaa, varhaista kirkkoa ja Rooman valtakunnan tuhoa.

Helsingissä, Kalevalan päivän aattona 27.2.2023

Antti Arjava

1.

TAIDE

KULTTUURISUOMEA VASTA-ALKAJILLE

Kulttuurirahastossa on käytössä uusi oikolukuohjelma. Se poistaa tekstistä automaattisesti lauseet, joissa esiintyy sanat *innovatiivinen* tai *luovuus*. Edellisen virkkeenkin jouduin tuottamaan ohjelman *pakotettu ohitus* -toiminnolla. Tarkkailemme jatkuvasti julkista keskustelua lisätäksemme oikolukuun ilmauksia, jotka ovat niin väljähtyneet, ettei niille jää todellista sisältöä.

Myös merkitykseltään hämärrät idiomit kiusaavat kulttuurin ystäviä. Heidän lukemansa tekstit kuhisevat sanoja, jotka näyttävät tutuilta mutta joiden tarkoituksesta ei tunnu saavan otetta. Tämä on osa kulttuurikeskustelun vaikeutta (joidenkin mielestä rikkautta): ei ainoastaan yksittäisen taiteilijan tai teoksen arviointi riipu kokijasta, vaan myös siinä käytettyjen ilmausten sisältö vaihtelee.

Olen lehtiä lukiessani vuosikymmenten ajan yrittänyt laatia itselleni kulttuurisuomen sanakirjaa, joka avaisi tekstin logiikkaa – enkä ole edes ensimmäinen tällä alalla. Oheisissa esimerkeissä kustakin sanasta on kirjattu merkitys, joka on taidepuheessa tavallinen ja/tai saattaa tuottaa väärinkäsityksiä normaalisuomeen tottuneelle. Sanakirjan

käyttöä vaikeuttaa, että sen hakusanat voivat satunnaisesti esiintyä muissakin merkityksissä. Vastuu jää siis ikävä kyllä edelleen lukijalle.

AVARAKATSEINEN VISIONÄÄRI

= henkilö, joka on tukenut minua urallani.

NÄKÖALATON BYROKRAATTI

= henkilö, joka ei ole tukenut minua urallani.

JÄNNITTEINEN SUHDE

= täydellinen ristiriita; esim. "uusi pääkonttori on jännitteisessä suhteessa ympäristöönsä" tai (raamatuntutkimuksessa) "Luukkaan ja Johanneksen kuvaukset ovat keskenään jännitteisessä suhteessa".

KANSAINVÄLISEN LÄPIMURRON TEHNYT

= esiintynyt ulkomailla (henkilöstä, jota arvostan).

YLENPALTTISTA VALTION VIENTITUKEA NAUTTINUT

= esiintynyt ulkomailla (henkilöstä, jota en arvosta).

KAUPALLISUUS

= kilpailijan taiteellinen menestys.

LOPULLINEN LÄPIMURTO

= oma taiteellinen menestys (varottava sekoittamasta kaupallisuuteen tai valtavirtaan).

KIINNOSTAVA

= taiteenalan sisäisiä kysymyksiä luotaava.

KUNNIANHIMOINEN

= mielestäni onnistunut, vaikka kaikki eivät ole samaa mieltä.

PÖNÖTYS

= vieraan kulttuurialan tapahtuma.

RAIKAS TUULAHDUS

= ks. kunnianhimoinen.

RAKASTETTU

= arvostetun taiteilijan teos, joka on yleisön suosiossa, niin että asiantuntija joutuu suhtautumaan siihen ristiriitaisin tuntein; esim. ”Sibeliuksen rakastetuimmat joululaulut” tai kultakauden mestarien rakastetuimmat maalaukset”.

RISKI

= teos, josta tiedämme takuuvarmasti, että se ei tule olemaan suosittu.

ROHKEA

= (henkilöstä) samaa mieltä kuin minä; (teoksesta) mielestäni hyvä.

TINKIMÄTÖN

= henkilö, jota arvostan mutta jonka ideoita ystävienkin on usein vaikea ymmärtää.

TULEVAISUUS

= maailma sellaisena miksi sen 40 vuotta sitten uskoin muuttavani (samantapaisessa merkityksessä esiintyy myös avantgarde).

VALTAVIRTAA

= ks. kaupallisuus ja vrt. lopullinen läpimurto.

Tammenlastuja 1/2013

PARNASSOLAISSOTIEN HISTORIAA

**Arvostelu Matti Suurpään kirjasta *Parnasso 1951–2011:*
Kirjallisuuslehden kuusi vuosikymmentä (Otava, 2011)**

Suomen Kulttuurirahasto päätti syksyllä 1950 perustaa yhdessä Otavan ja WSOY:n kanssa uuden kirjallisuuslehden, jolle annettiin nimeksi *Parnasso*. Se on elänyt alansa johtavana lehtenä yli 60 vuotta ja täysin itsenäistynyt, sillä Kulttuurirahasto luopui lehden kustantamisesta vuonna 1967, kun se alkoi olla Rahaston maltilliseen imagoon nähden liian rääväsuinen.

Parnasson toimitus tilasi lehden historiikin sen pitkäaikaiselta avustajalta **Matti Suurpäältä**. Tehtävä ei ollut helppoja, sillä lehden arkistot oli muutamaa vuotta aiemmin käärtetty epähuomiossa kaatopaikalle. Turhaan toivottiin kopioiden löytyvän Kulttuurirahastosta. Näin ollen Suurpää joutui turvautumaan suoraan vuosikertojen sisältöön. Teos onkin erinomainen apuväline lukijalle, joka ei elinaikanaan ole ehtinyt lukea kaikkia *Parnasson* numeroita: hän saa 500 sivulla tehokkaan referaatin jokaisesta vuosikerrasta ynnä kaupan päälle runsaasti kommentteja ja taustatietoa.

Parnasson historia on suomalaisen kirjallisen modernismin ja sen myrskyisten alkuvaiheiden historiaa. Ihanteellisista säkeistä ja rytmisestä poljennosta siirryttiin arkisempaan kieleen ja rikkonaiseen ajatukseen. Siihen nivoutui monia kulttuurielämän konflikteja – itse asiassa *Parnasson* perusteella voisi päätellä, että kulttuurielämämme ydin on katkeamaton sarja konflikteja.

Suurpää nimittää silti kirjaansa vain ”esitteleväksi kronikoinniksi”. Hän keskittyy lehden sisältöön eikä ole halunnut kirjoittaa ”kulttuurimme tai maailmanmenon historiaa”. Tällaisena kirja toimii erinomaisesti. Se on perusteellinen ja asiantunteva, hyvin valittujen ja edelleen ajankohtaisten sitaattien aarrearkku.

Kaikkein laajimpia kysymyksiä Suurpää sivuaakin vain sitaateilla. Mihin parnassolaiset pyrkivät ja mihin kaikki päätyi? Tuliko kirjallisuuden autonomisesta turvapaikasta omavarainen Albania? Onko kulttuurin muutos estetiikkaa vai politiikkaa? Miksi mitallinen rytmi tuli juuri 1950-luvulla poliittisesti taantumukselliseksi, vaikka sillä vuosisatojen ajan oli laulettu niin vallankumouksista, ryppäjäisistä kuin homoerotiikasta?

Siinä tekijä missä kokija

Suurpää ei tavoittele puolueettoman todistajan asemaa kuvaamissaan kulttuurikahakoissa: ”Olen 50-luvun modernismin kasvatti, enkä ole ainakaan kokonaan irtaantunut oppimastani. Olen vakuuttunut, että kirjallisuutemme murros 1940-luvun ja 1950-luvun taitteessa oli todellinen ja tärkeä tapahtuma.” (10)

Suurpää on avoimesti kirjoittanut modernisteille voittajien historian. Koska hän kertoo tarinaa kirjailijoiden eikä heidän yleisönsä näkökulmasta ja koska modernismi valtasi kirjallisen kentän, sen vastustajat olivat historiankirjoituksen lainalaisuuksien mukaan väärässä. Nuorempi polvi saa viimeisen sanan jo pelkästään siksi, että on pysynyt elossa kauemmin ja pääsee jälkikäteen selittämään tapahtunutta.

Kirjan suuri sankari on **Tuomas Anhava**, modernistifalangin intellektuaalinen johtaja. Hänen sitaateillaan Suurpää kuvaa analyyttisesti ajan ilmiöitä. Kirjan perusteella Anhava oli näkemyksellinen mutta maltillinen ja salliva päätoimittaja, joka antoi lehdessä tilaa kaikille mielipiteille ja ennusti mm. mitallisen runouden paluuta. Tosin 50-luvun vapautuksen jälkeen hän ihmetteli seuraavien vuosikymmenten jyrkkiä ismejä. Anhavan näkökulmasta vallankumous näyttääkin lähteneen jossain vaiheessa lapasesta, ainakin poliittisesti – kirjallisen kumouksen osalta jäämme rivinvälien varaan. (192–197, 240, 488–493) Päätoimittajakautensa jälkeen hän istui yhdeksän vuotta Kulttuurirahaston hallituksessa.

Kulttuurirahaston rooli

Kun Kulttuurirahastossa 1966 pohdittiin *Parnasson* kohotaloa, puheenjohtaja **L. A. Puntila** muistutti sen perustamisen syistä. Rahastossa oli jo jatkosodan aikana tajuttu, että rauha merkitsee kriisiä kulttuurielämässä. Siksi oli alettu valmistella kulttuurin aseman nostamista yleisessä mielipiteessä ja erityisesti nuorison parissa. Kun WSOY:n ja Otavan kirjallisuuslehdet sitten ajautuivat vaikeuksiin sekä tilaajien että pätevien avustajien puutteessa, Rahasto joutui ”palauttamaan järjestyksen”.

Sittemmin Kulttuurirahasto ei lehden sisältöön juuri puuttunut. Tosin jo 1957 se joutui siirtämään syrjään silloisen päätoimittajan **Aatos Ojalan**, kun lehden radikaalit pääavustajat eivät sulattaneet hänen modernismikritiikkiään, mm. väitettä modernismin hämäryydestä. (78–83)

”Suomessa mitä tahansa
nälvivää monologia kutsutaan
keskusteluksi tai kehutaan satiiriksi.”

Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies Antti Arjava analysoi tieteen ja taiteen ilmiöitä kuivan huumorin värittämissä pakinoissa ja esseissä. Ne perustuvat kahden vuosikymmenen aikana syntyneisiin kirjoituksiin ja puheisiin, joissa avautuu hänen työnsä taustalla ollut näkemys suomalaisesta kulttuurista.

Tekstien aiheina ovat mm. taiteen elitisoituminen, asiantuntijavallan vaarat, kulttuurimaailman sisäinen puhe, säätiöiden vallankäyttö, yhteiskunnan polarisaatio, sivistyksen luonne, humanististen tieteiden vahvuudet ja heikkoudet sekä tieteenalojen erot.

Kirjan viimeisessä luvussa Arjava kuvaa yleis-tajuisesti antiikin maailman suuria kysymyksiä kuten naisten asemaa, kristinuskon alkuvaiheita ja Rooman valtakunnan tuhoa.

www.siltalapublishing.fi

04

ISBN 978-952-388-237-9

